

mások tanulmányait stb. stb. nyelvi nehézségek nélkül feldolgozhatta volna. Bibliai témájú XVI. századi költészetünk darabjai a kor európai színvonalán állnak, s motívumtörténeti szerepük sem kisebb, mint a lexikonban feldolgozott német szövegeké. Mégis, úgy véljük, szükség volna arra is, hogy a tájékoztatást mi magunk e területen is ismételtlen kísérjük meg. A lexikon persze nemcsak bennünket mellőz, hanem a kelet-európai s a szláv irodalom egészét; a bizánci „kultúrkör” témái ugyancsak hiányoznak. Mint az eddigiekből már kiolvasható volt, a könyv német—francia—angol anyagra épít a középkortól kezdve, s ehhez kielégítően talán csak az olasz-spanyol irodalmat vonja be gyűjtőkörébe.

A könyv hiányossága, hogy az *ókori kelet* irodalmait kirekeszti a tárgyalásból. A Putifárné-motívum óegyiptomi előzménye, vagy Hérodotos és perzsa forrásai a könyv kereteihez tartoztak volna (utóbbit egy Gyges címszó képviseli ugyan). A Semiramis címszó mellé (577—579.) fel kellett volna venni egy Sardanapal-cikket is, de véleményünk szerint ma már elérkezett az idő arra is, hogy pl. egy Gilgamesch-címszóban az akkád Gilgames-eposz világirodalmi hatását kövessük nyomon mind az ókorban, mind pedig — újra-felfedezése óta — századunkban (az 50-es években két G.-opera keletkezett [T. Rangström, 1952, B. Martinú, 1958]; egy regény [Kodolányi J., 1958]; több átköltés, költők tollából; s ide tartoznék Th. Mann *József*-regényének néhány részlete is).

Ellenvetéseinket s kiegészítéseinket tovább sorolhatnánk (a bibliográfiák hiányosságaira konkrétan nem is térünk ki), mindez azonban nem szabad hogy bárkit is megtéveszsen: azok között az elvi keretek között, amelveket fentebb megpróbáltunk kijelölni, Elisabeth Frenzel lexikona hasznos segédkönyv. A maga nemében úttörő vállalkozás, és ez adatbeli hiányosságai iránt elnézővé kell hogy tegye az olvasót — aki végeredményben mégis rengeteget tanulhat (s főképp: használhat) Frenzel adataiból.

KOMORÓCZY GÉZA

J. M. Cohen: *The Baroque Lyric*. London, 1963. Hutchinson University Library, 207.

J. M. Cohen angol műfordítót és kritikust a nemzetközi irodalomtudomány eddig elsősorban a nyugati irodalmak történetét tömören összefoglaló könyvéről (*A History of Western Literature*, 1956, 1961²) ismerte. Mesterül Ernst René

Curtiust, műve példaképéül pedig ennek nagy művét vallotta. Talán ezzel függ össze, hogy a barokk fogalmának használatától e korábbi művében erősen tartózkodott, a barokk költészet értékelésében pedig — különösen Marino és az olasz barokk esetében — erősen negatív álláspontot foglalt el. A barokk irodalom kutatásának az utóbbi húsz évben bekövetkező páratlan felvirágzása, valamint Cohennek a barokkal oly rokon modern költészettel való intenzív foglalkozása készítette őt a jelek szerint a barokk irodalom fontosságának és nagy értékeinek felismerésére. Új könyvét ennek az érdeklődésnek köszönhetjük.

A szerző könyvében az angol, francia, spanyol, portugál, olasz, német irodalmak barokk lírikusainak összefoglaló tárgyalására vállalkozott. Kár, hogy — alighanem nyelvi nehézségek folytán — a szláv irodalmak, valamint a holland és a magyar irodalom kiestek látóköréből, csupán a latinul író lengyel Sarbiewskire van egy rövid utalása. Pedig a holland, lengyel, horvát és magyar barokk költők nélkül teljes és átfogó képet nem lehet rajzolni a barokk líráról. Nem mintha e kisebb irodalmak barokk költői versenyre kelhének Góngorával, Marinóval, az angol metafizikusokkal vagy a sziléziai iskola nagyjaival, hanem főként azért, mert az európai összképet jelentősen színezik, s a barokk gondolkodásnak, magatartásnak, életérzésnek (Lebensgefühl) gyakran más aspektusait juttatják érvényre verseikben, mint nyugat-európai kortársaik. Cohen előtt azonban a nyugati barokk líra összefoglaló tárgyalására sem vállalkozott még senki, a tárgykörnek a nyugat-európai irodalmakra való szűkítése ellenére sem.

A barokk líra problémáit a szerző — Curtius módszeréhez híven — a legfontosabbnak tartott toposzok köré csoportosítva igyekszik megvilágítani. A könyvnek mind a kilenc fejezete a barokk világkép egy-egy jellegzetes elemét állítja előtérbe, s ennek szemszögéből vizsgálja meg a különböző nemzetek költőinek magatartását, szemléletét. Szándékosan lemond így a szerző az egyes nagy költő-egyénségek összefüggő bemutatásáról, de csak ezen az áron nyíltott módja az egyes kérdések tömör, összefoglaló elemzésére, s az egyes nemzeti irodalmak egymásmellé állított jellemzése helyett az egyes európai kép felvázolására. Az adott kereteken belül azonban Cohen gondosan ügyel a nemzeti irodalmak sajátos fejlődési feltételeinek számontartására, igyekezve rámutatni a költők szemléletében, a költői képalkotásban megmutatkozó különbségek történeti, vallási, világnézeti

okaira. Bár a barokk lírának toposzok, illetve témakörök szerint való ismertetése nem kedvez a történeti tárgyalásmódnak, a szerzőnek mégis sikerül a barokk költészet s általában a barokk művészet belső fejlődését is érzékeltetnie. Ezt egyrészt a reneszánsz lírával való gyakori összevetésekkel éri el, kiindulva abból a helyes megállapításból, hogy a lírai költészetben a barokk stílus nem hozott hirtelen, gyökeres fordulatot, hanem csak lassú módosulásokat, ugyanazon formákon (pl. szonett) belül. (Érdemes lett volna itt arra is hivatkozni, hogy a barokk a reneszánszhoz viszonyítva nem alakított ki új poétikai elméletet). Másrészt fejezeteinek a sorrendjét úgy alakította ki a szerző, hogy azok ha nem is történeti egymásutánt, de legalább bizonyos relatív kronológiát tükrözzenek. A könyv élére kerültek ugyanis azok a fejezetek, amelyek a világ állandó változásainak felismeréséből származó verseket, a halál-költészetet, illetve a szerelmi lírát elemzik, — vagyis csupa olyan toposzt, illetve témát, melyek főként a barokk korai szakaszában voltak jelentősek, míg a barokk kései periódusára jellemző misztikus költészet a könyv zárófejezetét alkotja. Szerencsések a szerzőnek a más művészetekre tett gyakori allúziói, s a líra tárgyalásának a Michelangelótól Bachig ívelő fejlődés kereteibe való beágyazása. Annak a kérdésnek az elemzése, hogy a német barokk zene nagy kivirágzása miért és miként válik a már elnémuló, lehangyolódó barokk líra folytatásává, örökösévé, a könyv legfigyelemreméltóbb lapjai közé tartozik.

Az anyag gazdagsága, bonyolultsága, a szempontok sokrétűsége annyira komplex tárgyalást kíván, hogy azt aligha lehetett volna másképpen megvalósítani, mint az angol esszé könnyedségével, a részletes filológiai megalapozást mellőző, az anyagot erősen szelektáló módszerével. Ennek a Cohen által választott tárgyalásmódnak megvannak azonban a veszélyei: könnyen tévedhet a jelenségek, példák önkényes kiragadásának az útjára. Erősen vitatható például, hogy fejezeteiben a barokk legjellemzőbb aspektusait emelte-e ki. Önkényesnek érezzük például a barokk heroikus oldalának, a vallásos, illetve nemzeti hős képzetének a mellőzését. A szerző szépen kiemeli azokat a vonásokat, melyek a dicső múlttal szemben a jelen romlottságára utalnak a barokk lírában, de ebből egyoldalúan általánosít, amikor a barokk kort — a reneszánszsal szemben — a destruktív háborúk korszakának nyilvánítja, s ebből vezeti le a költők magatartásának számos jellegzetességét. A hős-kultusz nemcsak a reneszánszra jellemző,

de a barokkra is, amiként romboló, értelmetlen háborúk, valamint magasztos célokért vívott honvédő, szabadságharcok is egyaránt voltak mindkét korszakban. Ha a szerző kiterjesztette volna figyelmét a kelet-európai népek irodalmára is, akkor aligha mellőzte volna a barokk lírának azokat az elemeit, melyek a nemzeti propaganda, a honvédő hősiesség jegyében fogantak. J. M. Cohen könyvének értékei elsősorban a részletekben, az esztétikailag rendkívül fogékony kritikus találó megfigyelésében, egyes versek kitűnő elemzésében, és a különböző költők munkásságának, szemléletének szellemes összehasonlításaiban lehetnek fel, elméleti, történeti általánosításai viszont nem tűnnek mindig eléggé megalapozottnak.

Szemmel láthatóan Cohennek az angol költészet mellett leginkább a spanyol és a francia az erőssége; ezekre az irodalmakra vonatkozóan a legkiválóbb szakmunkákra (pl. Dámaso Alonso, Jean Rousset, Odette de Mourgues műveire) támaszkodik, az olasz és a német barokk líráról szóló fejtegetései azonban halványabbak, s nem is kamatoztatják a legjobb szakmunkák eredményeit. Marinóra és az olasz barokk költőkre vonatkozóan például Ferrero antológiája 1954 a főforrása, holott az olasz barokk irodalom legjobb mai szakértőjének, Giovanni Gettonak ugyanabban az évben megjelent nagy kétkötetes antológiája teljesebb képet nyújt, Gettonak az egyes kötetek elé írt bevezetései pedig egyenesen nélkülözhetetlenek mindazok számára, akik Marinóról és a marinistákról írnak. A német barokk költészetéről szóló hatalmas szakirodalom alaposabb kamatoztatása, beleértve Herbert Cysarz máig alapvető művét szintén hasznára vált volna a könyvnek.

KLANICZAY TIBOR

Marianne Thalmann: Romantik und Manierismus. (Sprache und Literatur, 7) Stuttgart, 1963. W. Kohlhammer Verlag, 214.

Az osztrák származású, majd közel harminc évig Amerikában működő germanista professzornő már a két világháború közt sokat foglalkozott a német romantikával, elsősorban Ludwig Tieck alakjával és alkotásaival. Tieck és kortársai — a Schlegel-testvérek, Wackenroder, E. T. A. Hoffmann, Kleist, Novalis — munkásságához nyúl ebben a könyvében is vissza, egy érdekes szempont, a manierizmus felvetésével. Azt, hogy a romantika egyrészt bizonyos régebbi, másrészt bizonyos modern művészeti áramlatokkal rokon, már több tudós észrevette, így a